

MURÁDIN JENŐ

BARABÁS MIKLÓS A REFORMKORI KOLOZSVÁRON

■ Bár Kolozsvár nem volt a festő számára különösen kedvelt hely, olyan értelemben, hogy ott végleges megtelepedésre egyáltalán gondolt volna, a város – az Erdélyi Nagyfejedelemség guberniális székhelye – mégis jelentős színtere lett pályája alakulásának. Ez a kapcsolat kettős töltetű. Mert Kolozsvár művészeti ébredésében is igencsak érezhető súlya volt a festő átmeneti jelenlétének.

Barabás Miklós kolozsvári tartózkodásának idejét, kicsit körülményes összeadással, közel három évre tehetjük. Először 1828 őszétől 1829 nyaráig dolgozott a városban, majd 1830 nyarától 1831. május elejéig. 1833-ban csak pár hétig, útutazóban, majd ismét hosszabb ideig, a pesti árvíz pusztításaitól menekülve, 1838 áprilisától tartott fenn itt alkalmi műtermet, vállalt rendeléseket. Utoljára az 1839–40-es év telét töltötte Erdély szellemi központjában.

Itt jegyzem meg, hogy a téma kifejtéséhez csak érintőlegesen, mintegy sorvezetőként használom Barabás nevezetes *Önéletrajzát*. A festő írásos hagyatéka, pályarajza tudniillik a Barabás-kutatás visszakísértő csapdája. Ez az alighanem legszebb 19. századi alkotói emlékirat olyan sodró, magával ragadó szövegű, hogy a kutatóban a befejezettség érzetét kelti, azt az illúziót, hogy benne minden a helyén van, hozzátenni valamit is alig lehetne. Pedig nem ez a helyzet. A festő részletekben és főleg idős korában írta visszaemlékezéseit. Természetes, hogy jó néhány dolog kimaradt belőle, vagy nem világít rá eléggé történeti hátterekre. Ezek földérintése, ha nem is módosítja lényegében az életrajz ismert vonulatát, kétségtelesen finomítja és árnyalja azt.

A fiatal Barabás szebeni tapasztalatai és ottani első sikerei után jött Kolozsvár-ra. Szébenben Barra Gábor mellett megtanulta a könyomatkészítés technikáját, és

korábban valamennyit tanult a Brukenthal-múzeumot felügyelő Franz Neuhausertől is. Érezte azonban tudásának hiányosságait, és készült a bécsi akadémiára. Mind Nagyszében, mind Kolozsvár – Erdély jelentős központjai – a legalkalmasabbnak bizonyult az annyira hiányzó anyagi megszerzésére.

Életrajzában a festő nem említi azt a hirdetést, mellyel szolgálatait ajánlotta a kolozsvári közönségnek az 1828. év végén. A 19. életévét még be nem töltő ifjú önbizalmát tükrözik e sorok. Csodálkozni pedig nincs miért, hiszen már enyedi kisdíák kora óta szinte csakis saját magára számíthatott. De lássuk a sajtóban közzétett hirdetésének eredeti szövegét:

*„a./ a’ Szép-írás mesterségében, b./ vidékek és egyéb tárgyak thussal vagy kolorittal rajzolásában, c./ creon- és miniatúrportretírozásban, nem tsak haszonnal adhat órákat; hanem illendő áron akárkit is kívánsága szerint portretírozhat. [...] Környületesebben lehet felőle tudakozódni a’ Híradó Kiadójánál.”*¹

Ha a kolozsvári Normál Rajzoda intézményesített kurzusait nem számítjuk, ez az egyik korai kísérlet magániskolai tanításra az erdélyi részeken. Nem tudjuk, hogy Barabás ténylegesen tanított-e pályakezdésének e kezdeti éveiben, de igény már jelentkezett az ilyenfajta szolgáltatásra. Ez indította a festő pályatársát, Szathmári Pap Károlyt is, hogy mintegy tíz évvel később gróf Bethlen Ferenc támogatásával az ifjúság számára „ingyen festészeti iskolát” indítson Kolozsváron.² Erről pedig szintén csupán a kezdeményezés pusztja tényét ismerjük.

Ugyanekkor egy olasz festő, Giovanni Gentiluomo működött hosszabb ideig Kolozsváron, aki zongora- és énekleckék mellett rajzra is tanította az előkelőségek ifjait. Ismeretes, hogy Barabás tőle tanulta meg az olajfestés technikáját. A föld-

rítetlen pályájú „taljánról” csak említést és adatok nélküli lexikoni szócikkeket találunk. Bíró Béla, a Barabás-önéletraajz kiadója azt írja, hogy egyetlen műve sem ismeretes.³ Ám ez a kapcsolat most szemléletes adattal egészíthető ki. A kolozsvári lutheránus (evangélikus) templom építéstörténetét föltáró újabb kutatások szerint a város főterének északkeleti sarkán megépült és 1829-ben fölszentelt impozáns

A kolozsvári evangélikus templom oltárképe. Giovanni Gentiluomo festménye

templom oltárképét még abban az évben Gentiluomo akadémiai festő készítette. A megbízást Slábi Dániel kurátor és neje adta az olaszból németesített nevű Johann Gentiluomónak.⁴ Barabás pedig látta, végigkísérhette e mű keletkezését.

Az 1830-as években hosszabb-rövidebb ideig Kolozsváron tartózkodó festő élettörténete fordultatosabb, eseményekben is gazdagabb. Mindenekelőtt összefügg a kolozsvári nyomdászat korszerűsödésével, a könyvmatos technika elterjedésével.

A szakirodalomban jól követhető és eléggé közismert tény, hogy az első erdélyi könyvmotát 1822-ben Nagyszebenben Michael Bielz alapította, akit lexikonaink Bielz Mihály néven emlegetnek. A száz nyomdász, aki maga is jártas volt a litográfia művészetében, jól összeszokott munkatársi gárdát toborzott vállalkozásához. Ennek Barra Gábor (1799–1837) volt a legtehetségesebb tagja. Ő vezette be Barabást szebeni tartózkodása során a kő-

rajzkészítés mikéntjébe, csiszolt követ, anyagokat adott neki, és megrendelésekhez juttatta. A kettejük közötti rokonszenv és őszinte barátság mindvégig megmaradt, ami a festő önéletírásában is nyomot hagyott, és tárgyi bizonyítéka az a két könyvmatos portré, melyet Barabás 1827-ben, illetve 1833-ban készített róla.

Itt jön azután a képbe Kolozsvár, amelynek nyomdái éppen a nagy átalakulások, korszerűsítések előtt álltak.

A református kollégiumi nyomda, amely Tótfalusi Kis Miklós alatt érte el korai időszakának fénypontját, fokozatosan lehanyatlott. Hiába hozott számára Döbrentei Gábor új betűket, az 1814-től kiadott *Erdélyi Múzeum* folyóiratnak csak egyetlen számát bízta kiadásukra, a többit Pesten nyomtatták. A nyomda újbóli föllendítését az a verseny ösztönözte, amely riválisával, a katolikus lyceumi nyomdával kialakult. Minőségi átalakulással lehetett csak leküzdeni azt az előnyt, melyet I. Ferenc rendelete értelmében a katolikusok nyomdája élvezett, tudniillik, hogy valamennyi erdélyi tankönyv nyomtatására kizárólagos jogot kaptak.⁵

A könyvmatos technika átvétele látszott a leghatékonyabb újtásnak. Ezt ösztönözte az 1828-ban indult *Erdélyi Híradó* is, az első folyamatosan megjelenő erdélyi magyar hírlap. A kollégiumi nyomdával átellenben működő hírlapkiadó már megjelenésének első évében népszerűsítette a szebeni nyomdát, melyet Bielz Mihály, „ez az ügyes és életrelvaló Úr máris annyira vitt, hogy némely tárgyakban a’ miket nyomtatott, nem is szükség’ tovább lépni”.⁶ Az *Erdélyi Hírlap* kiadója a szebeni officina kolozsvári lerakataként is működött. Nyomtatványait, köztük könyvmatos albumaikat is terjesztette.⁷

Ahhoz kétség sem fér, hogy Barabás, akinek bejárása volt a laphoz és a nyomdához is, saját szebeni tapasztalataival ösztönözte az átalakulást. Különbösen is a legközvetlenebb szomszédságba került a két intézménnyel, amikor Magyar utcai szállásáról a Bel-Farkas utca végében levő Radnótfái-házba költözött.⁸

Az *Erdélyi Híradó* az átalakulás kezdetéről ugyanúgy tudósított, mint a Kolozsvárra hívott Barra Gábor érdemeiről. Csak ízelítőként olvassunk bele egy többször megjelent hirdetésükbe, amely a hírlap technikai fölfutását is megalapozni

igyekezett: „Szükség’ volna Jó Typográfus legényekre, kiknek szüntelen fog munkájok lenni, ha magokat minden tekintetben megbetsülik. Részeges, tolvaj, tekergő, bordélyház-dongó, éjjeli kóborgó, fülön-függős szeles úrfi, feleselő’ sat ingyen sem kell.”⁹

A nyomda megújulási folyamata akkor gyorsult föl, amikor Barra Gábort, a kiváló nyomdász és litográfus, Barabás nagylelkű támogatóját sikerült Kolozsvárra csábítani. 1830-ban a nyomdát több évtized óta vezető Török István távozott az intézménytől, és az officinát a kollégium a saját kezelésébe vette. Igazgatására Barrát kérték föl, akit előbb tapasztalatai gazdagítására németországi, franciaországi és angliai tanulmányútra küldtek. Így 1831-től vette át ténylegesen a nyomda irányítását, és azt élete végéig példásan ellátta. Nyomban kérvényezte egy könyomó intézet létesítését, melyet a hatóságok 1832-ben hagytak jóvá. Ugyanebben az évben, de valamivel korábban a katolikus lyceumi nyomda is megkapta ezt az engedélyt. Ilyenformán Kolozsvárnak egyszerre két könyomó intézete létesült, amelyek messzemenően hozzájárultak Barabás Miklós, Simó Ferenc, Szathmári Pap Károly önálló litografiált képei, albumok és gyors nyomdai reagálást biztosító kiadványok – guberniumi rendeletek, felhívások, körözüvények, térképek – megjelentetéséhez.

Barabás Miklós: Gróf Széchenyi István portréja, 1860. az EME képgyűjteményéből

Barabás és Barra kapcsolatának változatlan fönmaradására utal, hogy a nyomdász 1833-ban festő barátját kérte meg, hogy „egyik szebeni volt munkatársát, Danielist” Kolozsvárra irányítsa, „hozza ki neki”.¹⁰

Az már inkább az érdekességek köréhez tartozik, hogy ebben a társadalmi közegben is (az arisztokrácia szokásait követve) különös divatja lett a gräfen-

Méhes Sámuel, Barabás Miklós könyomatán

bergi vízkúráknak. A költségeket az ott készült rajzok és képek eladásával pótolták ki. Barabás egész sor rajzon örökítette meg 1839-ben ottani élményeit és találkozásait (köztük Prissnitz Vince portréját). A fürdőhelyen megforduló Magyarai Lajos rajzoló, a biedermeier kori Kolozsvár ismert nevű, de felderítetlen pályájú alkotója gräfenbergi könyomatát közölte a *Kiskövet* című lapban. És ide járt, Gräfenbergbe Barra Gábor is, kinek sorvasztó tüdőbaja ellen mit sem használt a hidegvízúra. Kelemen Benjámin, ifj. Wesselényi Miklós jószágigazgatója egyenesen azt írta róla: „a víz cura áldozattya” lett.¹¹

Megható, ahogyan az *Erdélyi Hírlapban* – minden bizonnyal Méhes Sámuel, a lap kiadója – búcsúztatta az 1837. december 17-én elhunyt Barra Gábort. Neki köszönhetjük:

„A’ jó ízlésű, szép nyomtatás előhaladását, a’ kőre metszés és nyomásnak nálunk

általa lett első megkezdésit [...] a hazafiak köre nyomott képeik közre bocsátását.”¹²

Barabás Miklós és a kolozsvári kollégiumi nyomda, illetve az *Erdélyi Híradó* kapcsolata mindvégig megmaradt és követhető, míg a festő 1840-ben végleg át nem települt Pestre. Kulcsalakja ennek a kapcsolatnak Méhes Sámuel volt. A külföldi egyetemeken végzett tudós Méhes Sámuel (1785–1852) a kollégium tanára, 1831-től segédszerkesztője, 1832–1848 között szerkesztője volt az *Erdélyi Híradó*-nak. Ugyanakkor mint könyvvizsgáló (ma cenzornak mondanánk) maga felügyelte a reformkori kiadványokat. Furcsa ez a ketősség. Méhes óvatos ember volt, tudta, meddig lehet elmenni a metternichi rend-

Barabás Miklós: Női portré, 1831.
Göcseji múzeum

szerben a reformeszmék propagálásában. Ám azzal, hogy lapjában egy időben helyt adott Kemény Zsigmond és Szentiványi Mihály írásainak, a reformkori törekvések támogatója lett. És tette ezt Bölöni Farkas Sándor emlékének megbecsülésével, há-

zsongárdi síremléke fölállításának támogatásával is, melyet különben szobrászok híján a festő és rajzoló Szathmári Pap Károly tervezett. Méhes Sámuel könyvatos portréját Barabás 1839-ben rajzolta kőre. Valamivel korábban, 1838-ban a református kollégiumi nyomdában litografálták Barabás Wesselényi Miklósról és Kemény Dénesről, az erdélyi reformmozgalom legnagyobb alakjairól készült portréit. „Ezzel Barabás munkálkodása – írta Lyka Károly – bekapcsolódik az erdélyi grafika e korbeli történetébe is.”¹³

Az 1838 és 1840 közötti időszak a legtermékenyebb a festő kolozsvári korszakában. Ekkor festette biedermeier ízlésű képsorozatának életes, megkapó remekeit. Arcképeit gróf Bethlen Gergelyről és Bethlen Ferencről, báró Bánffy Miklósról, báró Jósika Lajosról, Vass Gizella grófnőről, ígézetében fogva tartó műteremképét gr. Teleki Rózáról s nemkülönben kolozsvári életének minden napjaira emlékeztető polgári ismerőseiről, özvegy Barra Gábornéról, Szábel Boldizsárról. Mindezekről azonban *Önéletrajza* és műveinek maga által összeállított évenkénti kimutatása bőven beszámol.

Barabás meg-megszakított kolozsvári tartózkodása, itt készült művei nem kis mértékben járultak hozzá anyagi gyarapodásához, kezdetben bécsi tanulmányainak fedezéséhez, majd pesti megtelepedéséhez is. „Erdélyben levő pénzeimből 2000 forint vételárat utalványoztam ki [a városmajori szőlőért], melyben már egy kisebb préház is állt, egy szoba konyhával” – írta önéletrajzi följegyzéseiben.¹⁴ Ezen a telken, az orvos és nyelvújító Bugát Pál nyaralójának szomszédságában építette meg Barabás – saját tervezése nyomán – azt a klasszicista ízlésű udvarházat, amely oly sok éven át műterme és családi otthona volt.

■ JEGYZETEK

1. Megkülönböztetett Magyar Ifjú. *Erdélyi Híradó*, 1828. december 27. I. évf. 53. sz. 424.
2. Murádin Jenő: Szathmári Pap Károly. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003. 45.
3. Márkosfalvi Barabás Miklós Önéletrajza. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bíró Béla. *Erdélyi Szépművészeti Céh, Kvár*, 1944. 213–214. (A továbbiakban Barabás: Önéletrajz)
4. Gaal György: Magyarok utcája. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kvár, 1995. 33.
5. Ferenczi Zoltán: A kolozsvári nyomdászat története. Kvár, 1896. 96.
6. Erdélyország. *Erdélyi Híradó* 1828. szeptember 9. I. évf. 22. sz. 175.
7. Az 1828-as év őszén például a Szebenben nyomtatott *Kriegsschauplatz in Osten* (Keleti Harcmező) című könyvatos mappáját terjesztette a lap, amely az orosz-török háború eseményeiről adott képes tudósítást.
8. A guberniumi hivatalnoki pályán emelkedő Radnótfái családdal Barabás kolozsvári barátja, Székely Dániel (a festő Székely Bertalan édesapja) révén ismerkedett meg, aki szintén főkörmányszéki hivatalnok (conciipista) volt. Barabás és Székely a Magyar utcai szálláson (a gr. Kún Gergely-féle ház-

ban) és a Bel-Farkas utcai Radnótfái-házban is együtt lakott. A festő egy-egy képén Radnótfái Sámuel (1830) és fiát, az akkor hadnagyi rangban lévő katonatisztet, Radnótfái Zsigmondot (1839) is megörökítette.

9. Erdélyi Híradó 1828. szeptember 16. I. évf. 24. sz.

10. Barabás: Önéletrajz. 100. A fiatalon elhunyt Barra Gábor pályája sajnálatosan csak néhány életrajzi adattal és szűkszavú méltatással követhető. A szilágysági Ákosról kismemesi családból származó nyomdász (Ákosi Barra Gábor) 1799-ben született. Michael Bielz szebeni nyomdájában hat évig dolgozott, majd 1831-től ugyanannyi ideig igazgatta a kolozsvári református kollégiumi nyomdát. Itt kiadott munkái, mint a fentebb idézett Ferenczi Zoltán írta, „a legjobbak voltak a hazában”. 1835-ben „könyv és szépművészet” boltot alapított. Gyógyíthatatlan tüdővészben 1837. december 17-én hunyt el Kolozsvárt.

11. Idézi B. Nagy Margit: Stílusok, művek, mesterek. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1977. 183.

12. Kolozsvárt. Erdélyi Híradó 1837. december 19. X. évf. 49. sz. 405.

13. Lyka Károly: Magyar művészet 1800–1850. A táblabíró-világ művészete. Harmadik kiadás. Bp., é. n. 294.

14. Barabás: Önéletrajz 163.